

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות

פרקים ד-ה: תפילה

סוגיה כו: תפילת מוסף - בציבור או ביחיד?

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

סוגיה נו: תפילת מוסף - בציבור או ביחיד?

*

רקע

תפילת מוסף שונה במהותה משאר תפילות היום, ושוני זה בא לידי ביטוי בסוגייתנו.

מקורות

- א. גמ' ל-ל: "מתני' ר' אלעזר בן עזריה... אמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ראב"ע"
- ב. רש"י ד"ה יחיד שלא בחבר עיר
תלמידי רבינו יונה כ: ד"ה מתני' רבי אלעזר בן עזריה
רא"ה ד"ה וחכמים
פירוש המשנה לרמב"ם פ"ד מ"ז
- ג. תוס' ד"ה אין
- ד. שו"ע סי' רפו סע' ב, ומשנה ברורה

רא"ה ד"ה וחכמים

וחכמים אומרים בחבר עיר ושלא בחבר עיר. ר' יהודה אומר משמו. פירוש של רבי אלעזר בן עזריה. **כל מקום שיש שם חבר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין.** פירוש דלרבי יהודה כל היכא דליכא ציבור במקומו יחיד חייב, כל היכא דאיכא צבור אין היחיד רשאי להתפלל מוסף אלא בצבור ואי לא צלי בצבור תו לא מצלי דמעיקרא הכי תקון.

פירוש המשנה לרמב"ם פ"ד מ"ז

חבר, שם תלמיד חכמים. נמצא פירוש חבר עיר - חכם של עיר, והוא כנוי לתפלת הצבור, לפי שמתקבצים אצל חכם שבהם. ור' אלעזר בן עזריה אומר שאין מתפללים מוסף אלא בצבור, ואין היחיד חייב בה כלל. ור' יהודה קבל משמו שהיחיד חייב בה אם אין שם צבור שמתפללים תפלת מוסף, אבל אם היה שם בעיר צבור שמתפללים תפלת מוסף, אין היחיד חייב באותה העיר להתפלל מוסף, הואיל והתפללו אותה הצבור. והלכה כחכמים.

הסבר הסוגיה

רבי אלעזר בן עזריה אומר: אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר. וחכמים אומרים: בחבר עיר ושלא בחבר עיר. רבי יהודה אומר משמו: כל מקום שיש שם חבר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין. [משנה ל.]

התפילות נתקנו כנגד הקרבנות. תפילת שחרית כנגד קרבן תמיד של שחר, תפילת מנחה כנגד תמיד של בין הערביים, תפילת ערבית כנגד אברים ופדרים, ותפילת מוסף כנגד קרבן מוסף. אף על פי כן, יש הבדל מהותי בין שלוש התפילות שבכל יום לבין תפילת מוסף.

שלוש התפילות התמידיות הן כנגד הקרבן, תפילת מוסף היא במקום הקרבן. שלוש התפילות התמידיות הן "תפילות רחמי", המחייב שלהן הוא הצורך התמידי של האדם להתחנן על צרכיו, לשבח לבורא עולם ולהודות על כל הטוב אשר גמל אותו, והקרבנות הם המסגרת שכנגדה תיקנו חכמים את התפילות. תפילת מוסף אינה "תפילת רחמי" והיא נתקנה כתחליף לקרבן מוסף, מדין "ונשלמה פרים שפתינו" [תוס' כו. ד"ה איבעיא].

הבדל מהותי זה מכתוב נפקותות למעשה:

א. נוסח התפילה - בתפילת מוסף מזכירים את הקרבן ובחלק מהנוסחים מזכירים גם את פסוקי הקרבן; בתפילות התמידיות אין מזכירים. תפילת מוסף היא במקום הקרבן, ולכן יש להזכיר בשפתינו את הקרבן; התפילות התמידיות הן תפילות רחמי, ולכן אין מזכירים בהן את הקרבן.

ב. תפילת תשלומין - בתפילת מוסף אין תשלומין, ובתפילות התמידיות יש. תפילת מוסף היא במקום קרבן, ולכן עבר זמנו בטל קרבנו; התפילות התמידיות הן תפילות רחמי, ויש להן תשלומין אף ביום שלמחרת [עין תוס' שם].

על רקע הבדל מהותי זה יש להבין את מחלוקת התנאים בסוגייתנו. ר' אלעזר בן עזריה סובר, שמתפללים תפילת מוסף רק בציבור. התפילות התמידיות הן "תפילות רחמי", כיוון שכל אחד זקוק לרחמי, היחיד חייב בתפילות אלו. תפילת מוסף היא במקום קרבן מוסף, וכשם שיחיד אינו מקריב קרבן מוסף כך גם אינו רשאי להתפלל תפילת מוסף¹. חכמים חולקים על ר' אלעזר בן עזריה וסוברים שיש חיוב על כל יחיד להתפלל תפילת מוסף. הם אינם חולקים על העיקרון, אלא רק על היישום. כל ישראל יכולים לצאת ידי חובתם בקרבן אחד, אך אינם יכולים לצאת ידי חובתם בתפילה אחת, ולכן יש חיוב על כל יחיד להתפלל, כדי שיהיה שותף בתפילת מוסף של עם ישראל.

ר' יהודה משמו של ר' אלעזר בן עזריה נוקט בשיטת ביניים, ובהסברה נחלקו הראשונים. מרש"י [ד"ה יחיד שלא בחבר עיר] משמע שהוא מאמץ את שיטת חכמים שיש חיוב על כל אחד ואחד להתפלל תפילת מוסף, אך למעשה, כשיש ציבור שליח הציבור פוטר את כל היחידים ומוציאם ידי חובתם. מהרמב"ם [פירוש המשנה פ"ד ה"ז] ומהרא"ה [ד"ה וחכמים אומרים] משמע שהם חולקים על רש"י, ולדעתם רבי יהודה סובר שבמקום שיש ציבור, יחיד מופקע מחיוב תפילת מוסף, ורק כשאין ציבור חל עליו החיוב להתפלל [לדעת רש"י, במקום שיש ציבור יחיד רשאי להתכוון שלא לצאת ידי חובתו בתפילת הציבור, ולהתפלל בעצמו, ולדעת הרמב"ם והרא"ה, היחיד אינו רשאי לעשות כן. עיין צ"ח (ד"ה שם רבי יהודה) האומר בפירוש, שיחיד רשאי להתכוון שלא לצאת ידי חובתו בתפילת הציבור].

סיכום

תפילת מוסף שונה משאר תפילות היום בכך שאינה "תפילת רחמי" אלא תפילה מכוונת "ונשלמה פרים שפתינו". קרבן מוסף הוא קרבן ציבור, ולכן סובר רבי אלעזר בן עזריה

¹ עיין במאירי [ד"ה המשנה הששית] הסבר נוסף מדוע אין יחיד מתפלל תפילת מוסף.

שיחיד אינו מתפלל תפילת מוסף. חכמים חולקים עליו, ולדעתם כל יחיד חייב להתפלל כדי להיות שותף ב"ונשלמה פרים שפתינו" של כל הציבור. הרמב"ם פוסק כחכמים [כך מבואר בפירושו למשנה] ולכן משמיט את סוגייתנו מהלכותיו [עיין פ"א ה"ה].

הלכה

השו"ע [סי' רפו סע' ב] פוסק כחכמים שכל יחיד חייב להתפלל תפילת מוסף, אף כשיש חבר עיר.